

KURUMSAL ŞİRKET YÖNETİMİNDE FİNANSAL BİLGİNİN ROLÜ

Dr. Cemal KÜÇÜKSÖZEN*
Dr. Güray KÜÇÜKKOCAOĞLU**

ÖZET

Kurumsal Şirket Yönetimi'nin temel işlevi, şirketlerin belirli kurallar çerçevesinde finansal piyasalardan fon sağlayabilmelerini, faaliyetlerini etkin bir şekilde kuruluş amaçlarına uygun olarak gerçekleştirebilmelerini, faaliyet gösterdikleri sektör ve ülkenin hukuki düzenlemeleri tarafından kendilerine yüklenen yükümlülükleri şirket ortaklarının, piyasa katılımcılarının ve toplumun beklentilerini karşılayabilecek şekilde kanunlara ve düzenlemelere uygun olarak yerine getirmesidir. Kurumsal Şirket Yönetimi'nin boyutu sadece hisse senetleri borsada işlem gören şirketlerle kalmayıp ticari faaliyette bulunan bütün işletmeleri kapsamaktadır.

Sermaye Piyasası Kurulu tarafından hazırlanan Kurumsal Yönetim İlkeleri Rehberinde kamunun aydınlatılması ve şeffaflık kavramları ile ilgili prensiplere de yer verilmektedir. Rehberde kamuyu aydınlatma ilkesi çerçevesinde, şirketlerin pay sahiplerine yönelik olarak bilgilendirme politikası oluşturmaları ve bu politikaların bütününe sadık kalarak periyodik finansal tablo ve raporlarda yer alacak bilgileri doğru bir şekilde kamuya açıklamaları öngörülmektedir. Ayrıca, bilgilendirme politikası kapsamında proforma finansal tablolar ve raporlar dahil, kamuya yapılacak açıklamalarda yer alan geleceğe yönelik bilgiler, tahminlerin dayandığı gerekçeler istatistiki verilerle birlikte açıklanmalıdır. Kamuya açıklanan bilgilerde, periyodik finansal tablo ve raporlarda yer alan tahminlerin gerçekleşmemesi veya gerçekleşmeyeceğinin anlaşılması halinde, bu durumun derhal gerekçeleri ile birlikte kamuya açıklanması ayrıca, revize edilen bilgilerin tablo ve raporlar şeklinde tekrar yayınlanması gerekmektedir.

Bu çalışmada, Sermaye Piyasası Kanunu'na tabi şirketlerin, finansal tablolarının ne kadar şeffaf ve doğru olduğu üzerine bir takım tespitlerde bulunulmuştur. İMKB'de işlem gören ve piyasa kapitalizasyonu KOBİ tanımına girmeyecek kadar büyük olan şirketlerle, İMKB'de işlem görmeyen ve piyasa kapitalizasyonu itibarıyla büyük şirket tanımına girmeyecek kadar küçük olan KOBİ'lerin, Kurumsal Şirket Yönetim prensiplerine uymaları durumunda, daha güçlü bir yönetim yapısına sahip olmaları, daha şeffaf bir finansal tablo yayınlamaları beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Şirket Yönetimi, Finansal Tablo, Finansal Bilgi Manipülasyonu, İMKB, SPK.

* Sermaye Piyasası Kurulu, Muhasebe Standartları Dairesi Başkanı, Eskişehir Yolu, Ankara, ckucuksozen@spk.gov.tr

** Başkent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Bağlıca Kampüsü, Ankara, gurayk@baskent.edu.tr

The Role of Financial Information in Corporate Governance Practices**ABSTRACT**

Corporate governance refers to the method by which a corporation is directed, administered or controlled. It includes the framework of Rules; such as internal and external rules of corporation, Relations; between all related parties, Systems and Processes; delegation of authority, performance measures, assurance mechanisms, reporting requirements and accountabilities.

The principal participants in corporate governance are the shareholders, management and the board of directors. Other participants include regulators, employees, suppliers, partners, customers, and the general community.

As a result of the separation of stakeholder influence from control in organisations, a system of corporate governance controls is implemented on behalf of stakeholders to reduce agency costs and information asymmetry. Corporate governance is used to monitor whether outcomes are in accordance with plans; and to motivate the organisation to be more fully informed in order to maintain or alter organisational activity.

In parallel with the current corporate governance practices worldwide, the Capital Markets Board of Turkey has established the corporate governance principles as of June 2003. The principles primarily address public companies. However, it is considered that other joint stock companies and institutions, functioning in the private and in the public sector, may also implement these principles. The principles include provisions beyond the current regulations, and they have been prepared in order to fill the gaps in corporate governance practices.

Recently there has been considerable interest in the corporate governance practices of modern corporations, particularly since the high-profile collapses of firms such as Enron and Parmalat due to earnings management practices and manipulation of financial informations.

The objective of this paper is to explain the causes, methods, incentives of manipulation in financial reporting and show the common techniques and manipulative practices in financial reporting at Turkish companies. We also suggest that firms should implement corporate governance principles established by the Capital Markets Board of Turkey in order to prevent such manipulative practices.

Keywords: Corporate Governance, Financial Information; Manipulation of Financial Information, ISE, CMBT.

Giriş

Kurumsal yönetim; şirketlerin, finansal piyasalardan fon sağlayabilmelerini, faaliyetlerini etkin bir şekilde ve kuruluş amaçlarına uygun olarak gerçekleştirebilmelerini, faaliyet gösterdikleri sektör ve ülkenin hukuki düzenlemeleri tarafından kendilerine yüklenen yükümlülüklerini ve şirket ortaklarının, piyasa katılımcılarının ve toplumun beklentilerini karşılayabilmelerini sağlamaya yönelik kanunlar, düzenlemeler, kotasyon kuralları ve özel sektör uygulamalarıdır (Grogory, 2000).

Kurumsal yönetimde, şirketin; pay sahipleri, yönetim kurulu üyeleri, yöneticileri, çalışanları ve ilişki içerisinde bulunduğu diğer kişi ve kurumlar arasındaki ilişkilerin belirli ilke, standart ve kurallara bağlanması gerekmektedir. Serbest rekabet şartlarının kurumsallaştığı gelişmiş ülkelerde 1930'lardan itibaren önem kazanmaya başlayan kurumsal şirket yönetimi son yirmi yılda birçok ülkede kurumların yönetiliş tarzını belirler hale gelmiştir. Günümüzde gelişmiş ülkelerde kurumsal yönetim tarzını uygulamayan halka açık bir şirket düşünülemez hale gelmiştir (Tüsiad, 2002).

Kurumsal yönetim uygulamaları, ülkede geçerli olan sermaye piyasası düzenlemeleri, şirketler hukuku, muhasebe ve denetim standartları, iflas hukuku, yasal yaptırımlar ve şirketlerin başka şirketler tarafından ele geçirilme

uygulamalarının varlığı tarafından desteklenmekte ve bunlara bağlı olarak belirlenmektedir. Son yıllarda mevzuatını, kurumsal yönetim uygulamaları çerçevesinde yeniden gözden geçirmeyen ülke yok denecek kadar azdır. Gelişmiş ekonomiler de dahil olmak üzere pek çok ülke, mevcut düzenlemelerini gözden geçirmiş veya geçirmektedir. ABD’de 2002 yılında çıkarılan Sarbanes-Oxley Kanunu ve bu Kanun çerçevesinde SEC ve borsalar tarafından yapılan düzenlemeler, esas itibariyle, ortaya çıkarılan finansal bilgi manipülasyonu uygulamalarından edinilen tecrübeler ışığında şirketlerdeki kurumsal yönetim uygulamalarını iyileştirmeye yöneliktir. Bu düzenlemeler sonrasında ABD şirketleri kurumsal yönetim ilkelerini uygulamak açısından önemli mesafe kat ederek, uluslararası karşılaştırmalarda ilk defa İngiltere ve Kanada şirketlerinin önüne geçmişlerdir (Roberts, 2004).

Benzer şekilde Almanya kurumsal yönetim ilkelerini yasalaştırarak uygulanmasını zorunlu hale getirmiş, Japonya şirketler hukukunu gözden geçirerek tamamen yenilemiş ve iyileştirmiş, Rusya kurumsal yönetim ilkelerini kamuya açıklamıştır Yunanistan dahil Avrupa Birliği üyesi ülkeler kurumsal yönetim düzenlemelerini yapmış, Brezilya, Güney Kore ve Güney Afrika gibi, gelişmekte olan piyasalar arasında önde gelen ülkeler, kurumsal yönetim ilkelerini belirlemişlerdir.

Kurumsal yönetim anlayışının temelinde 4 ana unsur yer almakta olup, genel kabul gören tüm uluslararası kurumsal yönetim yaklaşımlarında; eşitlik, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluk kavramları olmazsa olmaz kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır

Bu kapsamda;

- Eşitlik; şirket yönetiminin tüm faaliyetlerinde, pay ve menfaat sahiplerine eşit davranmasını ve olası çıkar çatışmalarının önüne geçilmesini,

- Şeffaflık; ticari sır niteliğindeki ve henüz kamuya açıklanmamış bilgiler hariç olmak üzere, şirket ile ilgili finansal ve finansal olmayan bilgilerin, zamanında, doğru, eksiksiz, anlaşılabilir, yorumlanabilir, düşük maliyetle ve kolay erişilebilir bir şekilde kamuya duyurulmasını,
- Hesap verebilirlik; yönetim kurulu üyelerinin esas itibariyle anonim şirket tüzel kişiliğine ve dolayısıyla pay sahiplerine karşı olan hesap verme zorunluluğunu,
- Sorumluluk ise; yönetimin şirket adına yaptığı tüm faaliyetlerin mevzuata, esas sözleşmeye ve şirket içi düzenlemelere uygunluğunu ve bunun denetlenmesini ifade etmektedir.

Bu kavramların şekillendirdiği genel yapı içerisinde SPK, benzeri düzenleyici otoritelerin kurumsal yönetim uygulamalarındaki;

- Hissedar haklarının güçlendirilmesi,
- Finansal raporlama sürecinde şeffaflığın artırılması,
- Muhasebe standartlarının geliştirilmesi,
- Yaptırımların ve bunların icrasının güçlendirilmesi,
- Yönetim kurullarının bağımsızlığı,
- Şirketler ve iflas hukukunun güçlendirilmesi,
- Rekabetin teşvik edilmesi ve
- Haksız kazancın azaltılması

amaçları çerçevesinde kurumsal yönetim ilkelerini oluşturmuş ve Temmuz 2003’de ilan etmiştir (SPK, 2003).

Sermaye Piyasası Kurulu dünyadaki gelişmeler paralelinde hazırlayarak 2003 yılı Temmuz ayı içerisinde yayımladığı Kurumsal Yönetim İlkeleri Rehberi ile mevcut hukuki düzenlemelerin ilerisinde prensipler getirmiştir. Bu kapsamda Rehber, mevcut mevzuatta ve uygulamada kurumsal yönetim konusunda oluşan eksikliği gidermeyi ve boşlukları doldurmayı amaçlamaktadır. Bu anlamda İlkeler, ileride mevzuatta yapılacak düzenlemeler için yol gösterici bir nitelik de taşımaktadır.

Rehber'de yer alan ilkelerin uygulanıp uygulanmaması isteğe bağlı olup, "*uygula, uygulamıyorsan açıkla*" prensibi esas alınmıştır

İlkeler; pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri ve yönetim kurulu olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır.

Rehberin ilk bölümünde, pay sahiplerinin hakları ve eşit işleme tabi tutulmaları konularındaki prensipler yer almaktadır. Bu bölümde pay sahiplerinin;

- Bilgi alma ve inceleme,
- Genel kurula katılım ve oy verme,
- Kar payı alma ve
- Azınlık haklarına ayrıntılı olarak yer ve rilmekte, ayrıca pay sahipliğine ilişkin kayıtların sağlıklı olarak tutulması ve payların serbestçe devri ve satışı konuları ile eşit işlem ilkesi ele alınmaktadır.

İkinci bölümde, kamunun aydınlatılması ve şeffaflık kavramları ile ilgili prensipler yer almaktadır. Bu bölümde kamuyu aydınlatma ilkesi çerçevesinde, şirketlerin pay sahiplerine yönelik olarak bilgilendirme politikası kuralları oluşturmalarına ve bu kurallar bütününe sadık kalarak kamuyu aydınlatmalarına yönelik prensipler açıklanmıştır. Ayrıca periyodik finansal tablo ve raporlarda yer alacak bilgiler ayrıntılan-

dırılmıştır. Bu kapsamda şirketlerin kamunun aydınlatılması ile ilgili olarak bir bilgilendirme politikası oluşturmaları ve kamuya açıklamaları öngörülmektedir. Bilgilendirme politikası, mevzuat ile belirlenenler dışında pay sahipleri ile diğer menfaat sahiplerinin (finansal bilgi kullanıcılarının) kararlarını etkileyebilecek her türlü önemli bilginin açıklanmasını da kapsamaktadır. Bu çerçevede bilgilerin ne şekilde, hangi sıklıkla ve hangi yollardan kamuya duyurulacağı, yönetim kurulunun veya yöneticilerin basın ile hangi sıklıkta görüşeceği, kamunun bilgilendirilmesi için hangi sıklıkta toplantılar düzenleneceği, şirkete yöneltilen soruların yanıtlanmasında nasıl bir yöntem izleneceği vb. hususlar şirketler tarafından açıkça belirlenerek kamuya duyurulacak ve uygulama bu çerçevede yürütülecektir. Ayrıca, bilgilendirme politikası kapsamında proforma finansal tablolar ve raporlar dahil, kamuya yapılacak açıklamalarda yer alan geleceğe yönelik bilgiler, tahminlerin dayandığı gerekçeler ve istatistiki veriler ile birlikte açıklanmalıdır. Kamuya açıklanan bilgilerde ve periyodik finansal tablo ve raporlarda yer alan tahminlerin ve dayanaklarının gerçekleşmemesi veya gerçekleşmeyeceğinin anlaşılması halinde, bu durumun derhal gerekçeleri ile birlikte kamuya açıklanması ayrıca, revize edilen bilgilerin tablo ve raporlar şeklinde tekrar yayınlanması gerekmektedir.

Üçüncü bölüm, menfaat sahipleri ile ilgilidir. Menfaat sahibi, şirketin hedeflerine ulaşması ve faaliyetleri ile herhangi bir ilgisi olan kişi, kurum veya çıkar grubu olarak tanımlanmaktadır. Şirketle ilgili menfaat sahipleri; pay sahipleri ile birlikte şirket çalışanlarını, alacaklıları, müşterileri, tedarikçileri, sendikaları, çeşitli sivil toplum kuruluşlarını, devleti ve hatta şirkete yatırım yapmayı düşünebilecek potansiyel tasarruf sahiplerini de içermektedir. Bu bölümde şirket ile menfaat sahipleri arasındaki ilişkilerin düzenlenmesine yönelik prensipler yer almaktadır.

Dördüncü bölümde ise, yönetim kurulunun fonksiyonu, görev ve sorumlulukları, faaliyetleri, oluşumu ile yönetim kuruluna sağlanan finansal haklar ve yönetim kurulunun faaliyetlerinde yardımcı olmak üzere kurulacak komitelere ve yöneticilere ilişkin prensipler yer almaktadır. Bu kapsamda şirket yönetim kurulu, şirketin misyonunu/vizyonunu belirlemek ve kamuya açıklamak durumundadır. Yönetim kurulu ayrıca periyodik finansal tabloların mevcut mevzuat ve uluslararası muhasebe standartlarına uygun olarak hazırlanmasından, sunulmasından ve gerçeğe uygunluğu ile doğruluğundan sorumlu tutulmuş olup, yönetim kurulunun, periyodik finansal tablolar ve yıllık faaliyet raporunun kabulüne dair ayrı bir karar alması gerekmektedir.

Diğer taraftan yönetim kurulu içinde, görevlerini hiç bir etki altında kalmaksızın icra etme niteliğine ve potansiyeline sahip bağımsız üyeler bulunmalıdır. Yönetim kurulunun, sayısı ikiden az olmamak üzere en az üçte birinin bağımsız üyelerden oluşması öngörülmektedir. Rehberde bağımsızlığa ilişkin kriterlere de detaylı olarak yer verilmiştir.

Yönetim kurulunun; dipnotları ile birlikte periyodik finansal tablo ve raporları imzalamakla yükümlü olan sorumlu kişilerin, şirket ve konsolide finansal tablolar kapsamına giren bağlı ortaklıklar, iştirakler ve müşterek yönetime tabi şirketler ile ilgili önemli bilgilere ulaşmasını sağlayacak tedbirleri alması da öngörülmektedir.

Rehberin dördüncü bölümünde yer alan diğer bir prensip, şirketlerin, finansal ve operasyonel faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde gözetebilmelerini teminen denetimden sorumlu komite oluşturmaları ile ilgilidir. Komite başkanının bağımsız üye olması ve üyelerin çoğunluğunun şirkette icradan sorumlu olmayan üyelerden oluşması öngörülmektedir.

Denetimden sorumlu komite; şirketin finansal raporlama ve iç kontrol sistemi ile bağımsız denetiminin işleyişi ve etkinliğinin gözetiminden sorumludur. Ayrıca, bağımsız denetim kuruluşunun seçimi, denetim sözleşmelerinin hazırlanarak bağımsız denetim sürecinin başlatılması ve bağımsız denetim kuruluşunun her aşamadaki çalışmalarının gözetimi de Komite'nin sorumlulukları arasındadır.

Denetimden sorumlu komitenin görevlerini yerine getirebilmesi için gerekli her türlü kaynağın şirket yönetimi tarafından sağlanması gerekmekte olup, Komite faaliyetleriyle ilgili olarak ihtiyaç gördüğü konularda bağımsız uzman görüşlerinden yararlanabilmektedir.

Rehberin bu bölümünde yer alan bir diğer husus, şirketin kurumsal yönetim ilkelerine uyumunu izlemek, bu konuda iyileştirme çalışmalarında bulunmak ve yönetim kuruluna öneriler sunmak üzere *kurumsal yönetim komitesi* kurulmasıdır. Bu kapsamda, kurumsal yönetim komitesinin çoğunluğunun bağımsız üyelerden oluşması zorunlu olup, icra başkanı/genel müdürün bu komitede görev almaması gerekmektedir.

Yukarıda ana hatları itibariyle özetlenen kurumsal yönetim ilkeleri esas itibariyle, şirket ve faaliyetleri hakkında ilgililerin doğru bir biçimde, zamanında ve yeterli bir düzeyde bilgilendirilmesini amaçlamakta olup, bu kapsamda finansal raporlamaya ve bununla ilgili sürecin şeffaf bir şekilde oluşturulmasına önem vermektedir. Kurumsal yönetimin uygulama alanı bulup bulmaması da büyük oranda finansal raporlamanın sağlıklı bir şekilde yapılmasına bağlıdır.

SPK tarafından yayımlanan kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanması, sermaye piyasası mevzuatına tabi, halka açık şirketler açısından ihtiyari olduğu için bu hükümlerin finansal bilgi manipülasyonunun önlenmesi açısından zor-

layıcı bir niteliği bulunmamaktadır Bununla birlikte, sermaye piyasalarından fon toplamayı düşünen halka açık şirketlerin, daha iyi koşullarda fon toplayabilmek için bu ilkelere uymaları beklenir. Zira, kurumsal yönetim ilkelerine uyan şirketler, yatırımcılar tarafından daha çok tercih edilecektir.

Türkiye’de Yapılan Düzenlemeler: Bağımsız Denetim Kuruluşları ve Kurumsal Yönetim İlkeleri

Dünya’da özellikle ABD’de yapılan düzenlemelerden esinlenerek, Türkiye’de de finansal bilgi manipülasyonunu önlemek amacıyla bazı düzenlemeler yapılmıştır

Bu kapsamda SPK, Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğ’inde aşağıdaki değişiklikleri yapmıştır:

1. Bağımsız denetim kuruluşlarının ve bu kuruluşlarda istihdam edilen denetim elemanları ile diğer personelin denetim hizmetleri verdikleri müşterilerine, vergi danışmanlığı (finansal tabloların ve beyannamelerin vergi mevzuatı hükümlerine uygunluğunu incelemek ve uygunluğu tasdik etmek, konu hakkında yazılı görüş vermek ve rapor düzenlemek faaliyetleri) hariç olmak üzere, danışmanlık hizmeti vermeleri yasaklanmıştır.
2. Bağımsız denetim kuruluşlarına 5 yıllık rotasyon zorunluluğu getirilmiştir. Bu çerçevede halka açık şirketler, bir bağımsız denetim kuruluşundan en çok 5 yıl bağımsız denetim hizmeti alabileceklerdir.
3. Hisse senetleri borsada işlem gören şirketler için, yönetim kurulu tarafından kendi üyeleri arasından seçilecek

en az iki üyeden oluşan “denetimden sorumlu komite” kurulması zorunluluğu getirilmiştir. Komitenin iki üyeden oluşması halinde her iki üyenin, ikiden fazla üyeden oluşması halinde ise çoğunluğun, genel müdür ya da icra komitesi üyesi gibi doğrudan icra fonksiyonu üstlenmeyen ve murahhas üye sıfatı taşımayan yönetim kurulu üyelerinden oluşması gerekmektedir. Denetimden sorumlu komite, şirketin finansal raporlama sistemi ile bağımsız denetim ve iç kontrol sisteminin işleyişinin ve etkinliğinin gözetiminden sorumludur. Ayrıca şirketin bağımsız denetim hizmetini üstlenecek bağımsız denetim kuruluşunun seçimi ve alınacak hizmetler, denetimden sorumlu komitenin ön onayına tabidir.

4. Hisse senetleri borsada işlem gören şirketler ile aracı kuruluşların yönetim kurullarına, finansal tablolar ile yıllık raporların SPK’nın muhasebe standartları ile genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak hazırlandığı, sunulduğu ve gerçeğe uygun ve doğru olduğu hususunda ayrı bir karar alma zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca, finansal tablo ve raporların kamuya açıklanması sırasında, şirketler ile aracı kuruluşların genel müdürünün (ya da finansal raporlamadan sorumlu bölüm başkanı veya bu sorumluluğu üstlenmiş yönetim kurulu üyesi) ek bir açıklamada bulunması gerekmektedir. Bu açıklamada, finansal tablo ve raporların; incelendiği, gerçeğe aykırı bir açıklama içermediği veya eksik olmadığı, şirketin gerçek finansal durum ve faaliyet sonuçlarını yansıttığı yazılı (ve imzalı) olarak belirtilmelidir.

Finansal Bilgi Manipülasyonu

Finansal bilgi manipülasyonu uygulamalarına SPK ya da SEC gibi düzenleyici kurumlar ile akademisyenler farklı açılardan bakmaktadırlar.

Düzenleyici kurumlar olaya işlem ya da uygulamanın aldatıcı olup olmadığı açısından bakmaktadır. Diğer bir deyişle herhangi bir şekilde ya da yöntemle şirketin finansal durum ya da faaliyet sonuçları ilgililere gerçek durumdan farklı bir şekilde sunulmuş ise, bu tür işlem ve uygulamalar finansal bilgi manipülasyonu olarak değerlendirilmekte ve ilgililer hakkında gerekli idari, hukuki ya da cezai işlemler uygulanmaktadır. Oysa akademisyenler olaya, yöneticilerin karar ve uygulamalarının ki, bunlar yansımalarını finansal tablo ve raporlarda bulmaktadır finansal bilgi manipülasyonu amaçları ile uyumlu olup olmadığı açısından bakmaktadırlar (Muford ve Comiskey, 2002).

Healy ve Wahlen'e (1999) göre finansal bilgi manipülasyonu;

- Muhasebe verilerinin oluşturulması ve muhasebe standartlarının yorumlanması aşamalarında,
- Amaca uygun işlemler oluşturmak diğer bir ifadeyle, *şirketin taraf olduğu sözleşmeleri ya da işlem ve faaliyetleri amaca uygun olarak düzenlemek* şeklinde veya
- İşlem ve faaliyetlerin zamanlamasını belirlemek biçiminde gerçekleştirilebilir.

Bağımsız denetçilere yönelik olarak yapılan bir ankete göre yöneticilerin finansal bilgi manipülasyonu girişimleri;

- Gelirlerin muhasebeleştirilmesi,
- Şirket birleşmeleri,

- Maddi olmayan duran varlıklar,
- Maddi duran varlıklar,
- Yatırımlar ve leasing işlemleri,
- En çok da karşılıklarla, ilgili işlemlerde söz konusu olmaktadır (Nelson, Elliott ve Tarpley, 2002).

Yukarıda yapılan değerlendirmelerde belirtilen ve finansal bilgi manipülasyonu uygulamasında kullanılan teknikler, diğer bir ifade ile bu süreçte yapılan işlem, faaliyet ve uygulamalar esas itibarıyla ilgili otoritelerin denetimleri sonucunda ortaya çıkarılmaktadır

Akademik çalışmalarda ise, finansal bilgi manipülasyonunun belirli amaçlarla gerçekleşip gerçekleşmediği, bazı yöntemler kullanılarak tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla, finansal bilgi manipülasyonu teknikleri, ortaya çıkarılan gerçek olaylarda yapılan işlem ve uygulamaları kapsamaktadır

Bu çerçevede değerlendirildiğinde finansal bilgi manipülasyonu;

- Gelirlerin muhasebeleştirilmesi ya da finansal tablolara yansıtılması,
- Giderlerin ve karşılıkların muhasebeleştirilmesi,
- Varlık ya da yükümlülüklerin gerçeğe aykırı olarak sunulması,
- Finansal tablolarda yer alan kalemlere ilişkin sınıflandırmaların değiştirilmesi,
- İşlem ya da faaliyetlerin amaca uygun olarak oluşturulması ve
- Yapılan işlemlerin fark edilmemesi için konusu ayrı bir suç oluşturan işlem ve uygulamaların gerçekleştirilmesi şeklinde sınıflandırılacak kapsamda gerçekleşmektedir. Aşağıda finansal

bilgi manipülasyonu teknikleri bu başlıklar altında ayrıntılı olarak değerlendirilmektedir.

Finansal Bilgi Manipülasyonu Teknikleri

Finansal bilgi manipülasyonunda temelde iki teknik kullanılmaktadır. Bunlardan ilkinde, finansal tablolarında yer alan kalemlerin sınıflandırılmasının değiştirilmesi şeklinde ise, dönemler arası gelir gider kaydırmaları söz konusudur (Stolowy ve Breton, 2000). Bu kapsamda, olağanüstü gelirlerin olağan gelir olarak kaydedilmesi ya da gelecek dönemlere ait gelirlerin cari döneme çekilmesi ya da cari dönemdeki gelirlerin sonraki dönemlere aktarılması veya cari dönem giderlerinin gelecek dönemlere ertelenmesi gibi işlem ve uygulamalar gerçekleştirilmektedir.

Karın istikrarlı hale getirilmesi şeklindeki finansal bilgi manipülasyonu esas itibariyle iki yöntemle gerçekleştirilmektedir. Bunlardan ilkinde, finansal tabloların hazırlanması sürecinde muhasebe standartlarının, özellikle değerlendirme hükümlerinin uygulanmasında amaca uygun yorum yapılmaktadır. Diğer durumda ise yatırım, üretim ve satış gibi işlem veya faaliyete ilişkin kararlar finansal bilgi manipülasyonu amacına göre oluşturulmaktadır.

Muhasebeleştirme işlemleri sırasında gerçekleşen finansal bilgi manipülasyonu, esas itibariyle muhasebenin değerlemeye ilişkin hükümlerinin uygulanmasından ve gelir ya da giderlerin kaydedilme zamanlamasına ilişkin kararlardan kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda, değerlendirme hükümlerinin amaca göre farklı yorumlanması ya da değiştirilmesi, karın yüksek olduğu yıllarda daha fazla karşılık ayrılması veya karın beklenenden düşük olacağı yıllarda karşılık ve amortismanların daha düşük ayrılması gibi uygulamalar söz konusu olmaktadır.

Yöneticilerin şirketin faaliyetleri ile ilgili ekonomik olayları kontrol etmeye yönelik eylemleri, projelerin seçimi, aktiflerin özellikle menkul kıymet veya iştiraklerin satışı ya da alışı ve diğer operasyonel kararların zamanlamasına ilişkin olup, dönem (yıl) sonunda, yıl boyunca o zamana kadar nasıl performans gösterildiği bilgisine dayalı olarak, şirketin üretim ve/veya yatırım kararları finansal bilgi manipülasyonu amacıyla değiştirilebilmektedir (Stolowy ve Breton, 2000). Bu bağlamda, bazı gelirlerin izleyen döneme aktarılması ya da bazı harcamaların dönem sonuna doğru hızlandırılması ya da menkul kıymet, iştirak ve sabit kıymetlerin satışı gibi faaliyete ilişkin karar ve uygulamalar gündeme gelmektedir.

Gelirlerin Muhasebeleştirilmesi ile ilgili Finansal Bilgi Manipülasyonu Teknikleri

Gelirin Tahakkuk Etmeden Muhasebeleştirilmesi

Levitt'e (1998) göre, şirketler gelirlerin muhasebeleştirilmesi sürecinde manipülasyon yaparak karı şişirmeye çalışmaktadırlar.

Finansal bilgi manipülasyonu uygulamalarında çok sık karşılaşılan bu uygulamada, bir mal ya da hizmet satış geliri dönemsellik ilkesine aykırı olarak, henüz tahakkuk etmeden cari dönemin geliri olarak muhasebeleştirilmektedir.

Bu kapsamda gelecek döneme ait olduğu açıkça belli olan mal sevkiyatlarının (döneme ilişkin muhasebe kayıtlarının kapatılmaması suretiyle) *cari dönem satış geliri olarak kaydedilmesi ya da henüz mal sevkiyatı yapılmadan satış geliri kaydedilmesi* gibi işlemler söz konusudur.

Konuya ilişkin bir başka uygulama, kısmi olarak yapılan mal sevkiyatlarının tamamının satış geliri olarak kaydedilmesi şeklinde gerçekleşmektedir.

Konsinye Satışların Satış Geliri Olarak Kaydedilmesi

Konsinye satışlar, malların ya da ürünlerin şube ya da acentalara veya perakendecilere satılmak üzere gönderilmesi, şube ya da perakendeci tarafından satışın gerçekleştirilmesi ile şirket açısından gelirin tahakkuk ettiği bir satış yöntemidir. Dolayısıyla, bu satış işleminde, şube ya da acenta veya perakendeci tarafından satışın gerçekleştirildiği ve bu durumun şirkete bildirildiği tarihte şirket tarafından gelir kaydının yapılması gerekmektedir.

Finansal bilgi manipülasyonu ile ilgili olaylarda ise, şirketlerin konsinye satışları şube ya da perakendeciye sevk ettikleri tarihte gelir olarak kaydettikleri, hatta dönem sonlarına doğru konsinye mal sevkiyatını hızlandırarak o dönemde ilişkin karı artırmaya gittikleri görülmektedir.

Yazılım Gelirlerinin Muhasebeleştirilmesi

Yukarıda da değinildiği üzere, her gelir esas itibarıyla tahakkuk ettiği, diğer bir ifadeyle tahsil edilebilir olduğu zaman muhasebeleştirilir. Bununla birlikte, tahakkuk tarihinin tespiti, çeşitli faaliyet alanlarında farklı olabilmektedir.

Örneğin Yazılım Şirketleri yazılım geliri ni, müşteri siparişinin alınması anında muhasebeleştirmekte, dolayısıyla gelir kaydetmek için ürünün müşteriye sevkini beklememektedirler. Böylece satışın ilk aşamasında, işlem tamamlanmadan gelir kaydederek, cari dönem gelirini, dolayısıyla karını artırmaktadır.

Tamamlanma Oranının Değiştirilmesi

Bazı ürünlerin üretilmesi ya da hizmetlerin sunulması uzun bir süreyi gerektirebilir. Genellikle inşaat sektöründe, gemi yapımında, kara yolu ya da demir yolu yapımında, makine ve teçhizat üretiminde, mühendislik hizmetlerinde ve yazılım geliştirilmesinde üretilen ürün ya da verilen hizmete ilişkin gelirin kayda geçirilmesi, tahakkuk ettirilmesi açısından iki yöntem söz konusudur. Bunlardan ilkinde ürün ya da hizmetin tamamlanma oranı dikkate alınarak gelir tahakkuku yapılmakta, diğerinde ise ürün tamamen üretilmesi ya da hizmetin verilmesi ile gelir tahakkuku yapılmaktadır.

Tamamlama oranı yöntemi, yukarıda belirtilen ürün ya da hizmet satış gelirlerinin muhasebeleştirilmesinde en yaygın olarak kullanılan yöntemdir¹. Bu çerçevede, *tamamlanma oranının olması gerekenden farklı gösterilmesi* finansal bilgi manipülasyonunda en sık rastlanan teknik olarak ortaya çıkmaktadırlar.

Bu kapsamda dönem karını daha yüksek göstermek isteyen şirketler, *tamamlanma oranını daha yüksek göstererek, dönem karını düşük göstermek isteyen şirketler ise, tamamlanma oranını daha düşük göstermek* suretiyle dönem karlarını manipüle etmektedirler.

Fiktif Gelir Kaydı

Fiktif gelir kaydı uygulamasında, herhangi bir müşteri siparişi ya da müşteri ile yapılan anlaşma olmadan, dolayısıyla sevkedilen mal daha sonra iade edilmesine rağmen, müşteriye mal sevkedilmekte ve mal sevkedildiği tarihte

¹ Mulford ve Comiskey'e (2002) göre, ABD'de elde edilebilir veriler, bir sözleşmeye dayalı olarak ya da sipariş üzerine gerçekleştirilen mal üretimi ve hizmet sunulması işlemlerinde gelirin muhasebeleştirilmesi açısından % 97 oranında *tamamlanma oranı/yüzdesi metodunun* kullanıldığını göstermektedir. Bu yöntemde dönemsel olarak, sözleşme çerçevesinde üretilmesi gereken ürün ya da sunulması gereken hizmetin gerçekleşme oranına bağlı olarak, ürün ya da hizmet satış geliri ve maliyet tahakkuk ettirilmektedir. Daha ayrıntılı bilgi için Mulford ve Comiskey'e (2002) bakılabilir.

gelir kaydı yapılmakta ya da mal sevkedilmiş gibi gösterilerek satış geliri kaydedilmektedir.

Fiktif gelir kaydedilmesinde, mal ya da hizmet satışına ilişkin herhangi bir işlem olmadan fiktif satış geliri kaydı yapılması; mal satışına ilişkin belgelerin tarihlerinin geriye doğru değiştirilmesi; bazı işlemlerin kayıt dışı bırakılması gibi uygulamalar da söz konusu olabilmektedir.

Gider ve Karşılıkların Muhasebeleştirilmesi ile İlgili Finansal Bilgi Manipülasyonu Teknikleri

Bu kapsamda, dönem giderlerine kaydedilmesi gereken harcamaların aktifleştirilmesi, harcama veya giderlerin az ya da çok gösterilmesi, karşılıkların düşük gösterilmesi, amortisman süresinin olduğundan düşük ya da yüksek gösterilmesi ya da amortisman yönteminin değiştirilmesi, gelecek dönem ya da dönemlere ilişkin giderlerin cari döneme çekilmesi, özellikle şirketlerin birleşmesi, ele geçirilmesi olaylarında ortaya çıkan şerefiyenin tamamen cari dönem giderlerine yansıtılması ya da şerefiye için itfa süresinin çok uzun tahmin edilmesi, yeniden yapılanma giderlerinin tamamen cari döneme yansıtılması ya da itfa paylarının az ya da çok gösterilmesi gibi işlem ve uygulamalar söz konusudur.

Giderlerin Aktifleştirilmesi

Bu uygulamada cari dönem karını yüksek göstermek üzere, geliri artırmak yerine gideri azaltıcı işlemler söz konusudur. Bu kapsamda şirketler bazı giderlerini, özellikle faiz giderlerini ilgili aktifin maliyetine eklemek suretiyle aktifleştirmektedir.

Muhasebe standartları çerçevesinde belirli bir aktifin satın alınması, üretilmesi ya da ithal edilmesi sürecinde katlanılan bütün giderler, o aktifin şirket faaliyetleri için kullanıma hazır ha-

le gelmesi, diğer bir ifade ile işletmeye alınmasına (yapılmakta olan yatırımlar veya akreditifler hesabından ilgili aktif hesaba alınarak aktifleştirilmesine) kadar geçen süre içinde ilgili aktifin maliyetine ilave edilir ve böylece ilgili aktif açısından elde etme maliyeti oluşmuş olur. Bu kapsamda, ilgili aktifin edinilmesi amacıyla kullanılan kredilerin kur farkı ve faiz giderleri gibi finansman maliyetleri de aktifleştirilir.

Ancak bu muhasebe kuralı, şirketler tarafından finansal bilgi manipülasyonu için bir teknik olarak kullanılabilir. Dönem karının beklenen ya da hedeflenen seviyenin altında gerçekleşeceği dönemlerde, herhangi bir aktifin edinilmesi ile doğrudan ilgili olmayan, işletme sermayesi ihtiyacı için kullanılan dolayısıyla, doğrudan dönem giderlerine aktarılması gereken borçlanma maliyeti ile ilgili faiz giderleri ve kur farkları duran varlık ya da üretilen ürün maliyetine ilave edilerek aktifleştirilmekte, böylece dönem giderleri daha az gösterilerek istenen kar hedefine ulaşılmış şekilde finansal tablolar kamuya sunulmaktadır.

Amortisman Metodunun veya Periyodunun Değiştirilmesi

Cari dönem karını amaca uygun olarak değiştirmek, dolayısıyla manipüle etmek üzere başvurulan bir başka teknik amortismanlarla ilgilidir.

Bu kapsamda cari dönem karını yüksek göstermek isteyen şirketler amortisman yöntemini azalan bakiyeler yönteminden, normal yönteme dönüştürmekte veya amortisman süresini uzatmaktadırlar.

Buna karşın cari dönem karının daha az göstermek isteyen şirketler ise, amortisman yöntemini normal yöntemden azalan bakiyeler yöntemine dönüştürmekte ya da amortisman süresini daha az tahmin ederek kısaltmaktadırlar.

Şerefiyenin İtfa Süresi

Şerefiye tutarı ya da itfa süresi de finansal bilgi manipülasyonunda kullanılan bir başka tekniktir.

Şerefiye, genellikle şirketlerin birleşmesi ya da bir şirketin satın alınması veya ele geçirilmesi sırasında ortaya çıkmakta olup, edinilen varlıklar için ödenen tutar ile bu varlıkların kayıtlarda görülen değeri arasındaki ekonomik farktan oluşmaktadır. Şerefiye esas itibarıyla, edinilen varlıklardan gelecekte sağlanacak faydanın varlıkların kayıtlarda görülen tutarından daha fazla olacağı (diğer bir ifade ile *tek tek aktiflerin değerinden bu aktiflerin toplamının değerinin daha fazla olduğu*) kabulüne dayanmaktadır. Şerefiyenin ödenmesinin arkasında ele geçirilen şirketin sahip olduğu marka, müşteri baz, iyi bir dağıtım sistemine sahip olması veya üretim teknolojisi ve tecrübesi gibi ekonomik nedenler bulunmaktadır.

Bu çerçevede, cari dönem karını daha yüksek göstermek isteyen şirketler, şerefiye için daha uzun bir itfa süresi belirlemek, cari dönem karını düşük göstermek isteyen şirketler ise, şerefiye için daha kısa bir itfa süresi belirlemek suretiyle dönemsel olarak kaydedilecek itfa giderini azaltılıp artırabilmektedir. Böylece dönem karını daha yüksek ya da daha düşük göstermekte, diğer bir ifade ile karlarını manipüle etmektedirler.

Kar Gelecek Yıllara Aktarmak Üzere Karşılıkların Yüksek Gösterilmesi

Bir şirket yönetimi kar için yıllık belli bir büyüme (örneğin % 10) oranını bir hedef olarak belirleyebilir. Bu durumda özellikle karlılığın yüksek olduğu yıllarda, karı gelecek dönemlere aktarmak üzere, alacakların tahsili ile ilgili oldukça muhafazakar bir politika izleyip, yüksek oranda şüpheli alacak karşılığı ayırabilir, kefaletlerden doğacak yükümlülükler için daha yük-

sek karşılık ayırabilir, sabit kıymetler için daha kısa faydalı ömür tahmininde bulunabilir ya da sabit kıymetlerin hurda değerini daha düşük tahmin edebilir. Bütün bu muhafazakar gelir muhasebeleştirme politikaları cari dönem gelirini erteleyip cari dönem karını azaltmaya yönelik olup, *tatlı rezervler* olarak da isimlendirilmektedir. Bu politikaların doğal sonucu karın düşük gerçekleşeceği ileriki yıllarda;

- Şüpheli alacak ve kefaletten doğacak yükümlülük karşılıklarının düşük tutulması,
- Sabit kıymetler için daha uzun faydalı ömür tahmin edilmesi,
- Hurda değerinin yüksek tahmin edilmesi

gibi işlemlerle o yılki giderlerin düşük tutulması, ayrıca önceki dönemlerde ayrılan yüksek karşılıkların zarar ya da gider gerçekleşmediği için “konusu kalmamış karşılık geliri” olarak kaydedilebilmesi suretiyle karın istenen hedefe uygun belirlenebilmesidir. Bu tür uygulamalar daha önce açıklandığı üzere, finansal bilgi manipülasyonunun karın istikrarlı hale getirilmesi yöntemini de teşkil etmektedir (Mulford ve Comiskey, 2002).

Büyük Temizlik Muhasebesi

Finansal bilgi manipülasyonu yöntemleri arasında sayılan büyük temizlik muhasebesi genellikle şirketlerde yönetimlerin değiştiği dönemlerde ortaya çıkan bir uygulamadır. Bunun yanında, şirketlerin faaliyetlerinin zararlı olduğu, dolayısıyla piyasanın kar beklentilerinin karşılanamayacağı, diğer bir ifade ile daha çok zarar açıklanmasının ek bir maliyet getirmeyeceği, aksine gelecek dönemlere ilişkin karı yükseltmek açısından (karşılaştırılacak baz düşmüş olmaktadır) bir fırsat yarattığı düşünülen dönemlerde de bu uygulamaya gidilebilmektedir.

Böyle dönemlerde şirket yönetimleri;

- Bilançoda var olan itfa edilecek maddi olmayan duran varlıkları bir bütün olarak gider kaydederek,
- Bazı verimsiz ya da zararlı olan bölüm ya da kısımları kapatarak,
- Yeniden yapılanma projelerini uygulayarak, böylece bu proje maliyetlerini dönem gideri olarak kaydederek

bir nefes almakta, diğer bir ifade ile bilançolarını temizlemektedirler Böylece, bir taraftan geçmiş yönetimleri kötü performans nedeniyle suçlama imkanına, diğer taraftan gelecek yıllarda karlılığı daha fazla artırmak olanağına kavuşmaktadırlar.

Henüz Tamamlanmamış Araştırma ve Geliştirme Çalışmaları ile İlgili Harcamaların Muhasebeleştirilmesi

Özellikle teknoloji firmalarının birleşmelerinde veya devralınmalarında ortaya çıkan bir durum, henüz tamamlanmamış araştırma-geliştirme çalışmalarının başka bir şirket tarafından devralınmasıdır Bu tür çalışmalar için, bir ilaçla ilgili henüz tamamlanmamış klinik çalışmaları ile yine henüz tamamlanmamış yeni bir elektronik ürün prototipini örnek olarak verebiliriz (Mulford ve Comiskey, 2002).

Bir teknoloji şirketi ele geçirildiğinde, herhalde o şirketin henüz tamamlanmamış araştırma ve geliştirme projesi olacaktır. Dolayısıyla, şirketin ele geçirilmesi için ödenen paranın bir kısmı bu proje ile ilişkilendirilmelidir. Devralınan araştırma ve geliştirme projesinin alternatif bir kullanım alanı yoksa muhasebe standartlarına göre yapılan harcama doğrudan gider yazılacaktır.

Bu muhasebe kurallarını finansal bilgi manipülasyonu amacıyla kullanmak isteyen şirketler, öncelikle ele geçirme bedelinin önemli

bir bölümünü bu araştırma ve geliştirme projesi ile ilişkilendirerek, o dönemde yüksek tutarda bir dönem gideri yazma imkanına kavuşmaktadırlar. Bu muhasebeleştirme süreci ile ele geçirme bedelini ki, şerefiyenin hesabında dikkate alınacaktır, en aza indirmek mümkün olmaktadır. Böylece gelecek dönemlerde itfa edileceğinden aktifleştirilecek olan şerefiye tutarı düşük gösterilebilecek, dolayısıyla gelecek dönemlerde giderleştirilecek tutarlar azalacağından gelecek dönemlerde daha iyi bir kar profili ortaya çıkabilecektir (Mulford ve Comiskey, 2002).

Özel Harcamalar

Yeniden yapılanma harcamaları, finansal bilgi manipülasyonu için sıkça kullanılan araçlardan biridir. Bunun yanında, gereğinden fazla karşılık ayırmak suretiyle de kar manipüle edilebilmektedir. Özel karşılıklar-harcamalar esas itibariyle şirket birleşme ve ele geçirmelerinde söz konusu olmaktadır. Bilindiği üzere, birleşmenin bazı sinerjiler yarattığı, bu sinerjilerin üretim, dağıtım ve yönetimde gerçekleştiği ve birleşme sonrası şirket ortakları için daha faydalı bir durumun ortaya çıktığı kabul edilmektedir Dolayısıyla birleşme sonrası için, birleşen şirketlerin performansının üstünde bir performans beklendiği açıktır Bu nedenle birleşme sırasında bazı özel harcamalar ki bunlar; kıdem tazminatı, işten çıkarma tazminatı, kiralama işlemlerinin sona erdirilmesinden kaynaklanan giderler, varlıkların sökülüp takılmasından kaynaklanan zararlar muhasebeleştirilmekte ve böylece gelecekte beklenen sinerjilerin ortaya çıkması sağlanmaktadır. Bu çerçevede birleşme ve ele geçirme işlemleri sırasında gerçekleşen zarar ve giderler yanında, yukarıda belirtilen nitelikte tahmini gider, karşılık ve yükümlülükler de muhasebeleştirilmektedir. Yatırımcılar bu süreçte birleşme, ele geçirme ile ilgili kaydedilen giderleri-harcamaları ihmal ederek, gelecekteki, birleşme-ele geçirme sonrası karlılığa konsantre olmaktadır. Böylece, birleşme sürecinde, bir-

leşme ile ilgili yukarıda belirtilen nitelikteki harcamalar yüksek kaydedilmek suretiyle, gelecekte finansal tablolara yansıtılacak harcamalar azaltılmakta ve gelecek dönemlerin daha karlı olması sağlanmaktadır

Finansal Tablolarda Yer Alan Kalemlere İlişkin Sınıflandırmanın Değiştirilmesi

Finansal bilgi manipülasyonu, işlemleri gerçeğe aykırı bir şekilde kayıtlara geçirmek yanında, finansal tablolarda yer alan kalemlerin yerlerini değiştirmek suretiyle de gerçekleştirilebilmektedir. Bu kapsamda, finansal tablolarda yer alan kalemlere ilişkin sınıflandırmayı değiştirerek, diğer bir ifadeyle faaliyet dışı ya da olağanüstü gelir ya da gider kalemlerini faaliyet gelir ya da gider kalemi gibi göstererek de kamuya yanlış bilgi verilebilmektedir.

Finansal tablolardaki kalemlerin, bu kapsamda olağanüstü gelir ya da gider kalemlerinin sınıflandırılması suretiyle yapılan finansal bilgi manipülasyonuna yönelik ilk araştırma, Ronen ve Sadan (1975a; 1975b) ile Barnea, Ronen ve Sadan (1976) tarafından yapılmıştır. Bu araştırmalarda yöneticilerin, olağanüstü kalemleri kullanarak karı (faaliyet karını) manipüle ettiklerini sonucuna ulaşılmıştır.

Benzer bir araştırma Godfrey ve Jones (1999) tarafından, işçileri ağırlıklı olarak sendikali işçilerden oluşan, dolayısıyla işçi sendikalarının politik baskılarına maruz kalan Avustralya şirketlerine yönelik olarak yapılmış olup, bu şirketlerin yöneticilerinin, olağanüstü giderleri/gelirleri olağan gider-gelir yazmak suretiyle net faaliyet karını istikrarlı hale getirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla olağanüstü gider ve gelirlerin sınıflandırılmasında yapılan değişiklik bir kar manipülasyonu tekniği olarak kullanılmıştır.

Gelir Tablosunda Yer Alan Kalemlere İlişkin Sınıflandırmanın Değiştirilmesi

Bu finansal bilgi manipülasyonu tekniğinde, olağanüstü gelirler olağan faaliyet geliri ya da diğer faaliyet geliri gibi kaydedilmekte ya da faaliyet giderleri, olağan üstü gider olarak muhasebeleştirilmektedir. Bu uygulamalarla gelir ya da gider tutarları değiştirilmeden, şirketin faaliyet karlılığının arttığı ya da azaldığı veya brüt kar marjının yükseldiği izlenimi verilmeye çalışılmaktadır.

Örneğin bir arsa ya da arazinin satışından kaynaklanan arızı, olağanüstü nitelikteki bir gelir kalemi diğer faaliyetlerden gelirler kalemi içinde gösterilebilmektedir. Ya da bir olağan faaliyet gideri, olağanüstü gider olarak gelir tablosunda gösterilmek suretiyle, şirketin kar elde etme gücünün, diğer bir ifade ile faaliyet karlılığının arttığı izlenimi yaratılabilmektedir (Mulford ve Comiskey, 2002).

Nakit Akım Tablosunda Yer Alan Kalemlere İlişkin Sınıflandırmanın Değiştirilmesi

Bir şirket yüksek kar üretme gücüne sahip olduğu izlenimi yaratmak için sadece karı yüksek göstermeye yönelik işlemler yapmaz. Bunun yanında, yüksek ve sürekli bir nakit akımı olduğu izlenimi de yaratmaya çalışabilir.

Bilindiği üzere, nakit akım tablosunda nakit akımının temelde üç kaynağı bulunmaktadır. Bunlar; esas faaliyetlerden, yatırımlardan ve finansal işlemlerden sağlanan nakittir. Bu kapsamda esas faaliyetlerden sağlanan nakdin yüksek olması şirketin yüksek bir nakit üretme gücüne sahip olduğunu gösterir.

Bu nedenle şirketler, esas faaliyetlerden sağlanan nakdi yüksek göstermek üzere, faaliyet giderleri nedeniyle oluşan nakit çıkışını, ya

tırım ya da finansal işlemlerden kaynaklanan nakit çıkışı gibi ya da bir yatırımdan, örneğin duran varlık satışından ya da finansal işlemlerden kaynaklanan nakit girişini, esas faaliyetlerden sağlanan nakit girişi gibi gösterebilmektedirler. Bu işlemler sonucunda toplam nakit akımı değişmemekle beraber, nakit giriş ya da çıkışının kaynağı değiştirilmekte, böylece şirketin nakit üretme gücünün yüksek olduğu izlenimi yaratılmaktadır.

Örneğin yazılım geliştirme giderini büyük ölçüde ya da tamamen aktifleştiren bir şirket bir taraftan, bu nakit çıkışını olayın faaliyetle ilgili boyutunu ihmal ederek, yatırımlardan kaynaklanan nakit çıkışı olarak gösterirken, diğer taraftan yazılım geliştirme giderinin daha az kısmını aktifleştiren dolayısıyla bu giderin daha büyük kısmını dönem gideri olarak kaydeden şirketlere göre, esas faaliyetten sağlanan nakit akışı daha fazla gösterebilmektedir. Daha da ilginç, yazılım geliştirme giderini büyük ölçüde aktifleştiren şirket, bu aktif zarar olarak kaydetmek durumunda kalırsa, zarar kaydetme işlemi nedeniyle oluşacak nakit olmayan gider kaydı, şirketin esas faaliyetlerinden kaynaklanan nakit akımını olumsuz etkilemeyecektir (Mulford ve Comiskey, 2002).

Varlık ve Yükümlülüklerin Gerçeğe Aykırı Olarak Açıklanması

Yukarıda açıklanan, gelirlerin ve giderle-

rin muhasebeleştirilmesi ile ilgili finansal bilgi manipülasyonu teknikleri çerçevesinde gerçekleştirilen işlem ve uygulamalar, bilanço ve gelir tablosunun birbiri ile olan bağlantısı nedeniyle bazı varlık ve yükümlülüklerin gerçeğe aykırı olarak sunulması sonucunu doğurmaktadır. Bu kapsamda;

- Satış gelirlerinin öne çekilmesi veya fiktif gelir kaydı ya da şüpheli alacaklar için düşük karşılık ayrılması nedeniyle *ticari alacaklar olması gereken - den daha yüksek,*
- Stokların yüksek değerlenmesi veya gösterilmesi ya da stok değer düşüş karşılıklarının düşük ayrılması nedeniyle *stoklar olması gerekenden daha yüksek,*
- Stokların değerlenmesi ile ilgili; ilk giren ilk çıkar (FIFO) veya son giren ilk çıkar (LIFO)² metodlarına bağlı olarak, *bilançoda stoklar daha yüksek, gelir tablosunda satılan malın maliyeti daha düşük, dolayısıyla mal satış karı daha yüksek ya da bilançoda stoklar daha düşük, gelir tablosunda satılan malın maliyeti daha yüksek, dolayısıyla mal satış karı daha düşük,*
- Menkul kıymet ve iştirak şeklindeki yatırımlar için değer düşüklüğü karşılı-

2 Stok maliyetinin hesaplanması ile ilgili kullanılan LIFO, FIFO, Ortalama maliyet yöntemlerine bağlı olarak şirketlerin bilançolarında gösterdikleri stok tutarları ile gelir tablosundaki "satılan malın maliyeti, dolayısıyla mal satış karı" tutarları farklılaşmaktadır. Esas itibarıyla bir işletmenin dönem içinde aldığı ve sattığı malların eşit olması halinde bu yöntemlerin satış karı üzerinde herhangi bir etkisi olmamaktadır. Ancak iş dünyasında şirketlerin mal alım-satım faaliyetlerinin dinamik yapısı nedeniyle dönem sonlarında satılmayan bu nedenle de, bilançoda gösterilmesi gereken stok olmaktadır. Bu kapsamda örneğin satış karını dolayısıyla dönem karını yüksek göstermek isteyen şirketler FIFO yöntemini, dönem karını düşük göstermek isteyen böylece daha az vergi vermek isteyen şirketler ise, LIFO yöntemini tercih edeceklerdir. Diğer taraftan, Mulford ve Comiskey'ye (2002) göre, *LIFO metodu ile satılan malın maliyeti gerçeğe daha uygun olarak saptanmakta, diğer bir ifade ile satılan mal yerine koyma değerine en yakın değeri üzerinden finansal tablolara yansıtılmaktadır, dolayısıyla şirketin performansı, mal satış karı hakkında kamuya daha doğru bilgi verilmektedir. Bununla birlikte, bu yöntemle stoktaki mal cari değerinin oldukça altında bir tutarla bilançoda gösterilecektir. Ayrıca, stokların değerlendirilmesinde bu yöntemlerden hangisinin kullanılacağı şirketlerin tercihlerine bağlıdır. Bununla birlikte, Amerikan muhasebe standartlarına göre, vergi amacı ile kullanılan stok maliyeti belirleme yönteminin kamuya açıklanan finansal tablolar için de uygulanmasının zorunludur* (Mulford ve Comiskey, 2002).

ğının ayrılmaması ya da düşük ayrılması nedeniyle, *bu yatırımlar bilançoda olması gerekenden daha yüksek,*

- Faaliyet giderlerinin düşük gösterilmesi nedeniyle bilançoda gelecek dönem giderleri olması gerekenden daha yüksek,
- Satıcılara olan borçların düşük gösterilmesi nedeniyle *satın alınan stokların dolayısıyla satılan malın maliyetinin daha düşük,*
- Amortisman giderlerinin daha düşük ya da daha yüksek gösterilmesine bağlı olarak, *bilançoda duran varlıkların daha yüksek ya da daha düşük*

gösterilmesi söz konusu olabilmektedir.

Yukarıda belirtilenler dışında, varlık ve yükümlülüklerin finansal tablolarda gerçeğe aykırı olarak sunulması kapsamında kullanılan diğer finansal bilgi manipülasyonu teknikleri;

1. Yükümlülüklerin daha az gösterilmesi amacıyla gider tahakkukları düşük, gelir tahakkukları yüksek kaydedilmekte veya sosyal harcamalar ya da çevre kirliliği yaratılması nedeniyle şirketten talep edilebilecek tazminatlar (şarta bağlı zararlar) için yeterli karşılık ayrılmamaktadır.
2. Spekülatif amaçlı türev araçlar, riskten korunma amaçlı türev araç olarak sunulmakta ya da türev araçlara ilişkin işlemlerden kaynaklanan zararlar da muhasebeleştirilmemekte³, dolayısıyla

3 Türev araçlar esas itibariyle vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerini kapsamaktadır.

Vadeli İşlem Sözleşmesi : Belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte ekonomik veya finansal göstergeyi, sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve dövizli alma veya satma yükümlülüğü veren sözleşmeyi, Opsiyon Sözleşmesi ise, opsiyonu alan tarafa belirli bir vadede veya belirli bir vadeye kadar, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte ekonomik veya finansal göstergeyi, sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve dövizli alma veya satma hakkı veren, satan tarafı ise yükümlü kılan sözleşmeyi, ifade etmektedir.

Şirketler vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerine iki amaçla taraf olurlar.

Bunlardan ilki riskten korunma, diğeri ise spekülatif amaçlıdır

ABD’de vadeli işlemler ve opsiyonlarla ilgili yetkileri, SEC ile birlikte paylaşan, Emtia Vadeli İşlemleri Komisyonu tarafından riskten korunma amaçlı (iyi niyetli korunma) işlem ve pozisyonlar; vadeli işlem veya opsiyon sözleşmeleriyle, gelecekte yapılacak bir işlemi veya alınacak bir pozisyonu ikame etmek amacıyla, ticari bir işletmenin basiretli bir şekilde yönetilmesi ilkesi çerçevesinde ekonomik olarak uygun şekilde riski azaltan işlemler ve alınan pozisyonlar olarak tanımlanmıştır

Tanıma göre bu nitelikteki işlemler veya pozisyonlar;

1. Bir şirketin (ya da kişinin) sahip olduğu, ürettiği, yetiştirdiği, işlediği, ticaretini yaptığı veya sahip olacağını, üreteceğini, yetiştireceğini, işleyeceğini ya da ticaretini yapacağını tahmin ettiği varlıkların,
2. Şirketin yükümlülüklerinin veya oluşacağını tahmin ettiği yükümlülüklerin,
3. Şirketin diğer taraflara sağladığı ya da satın aldığı veya sağlayacağını veya satın alacağını tahmin ettiği hizmetlerin,

değerlerindeki potansiyel değişikliklerden kaynaklanabilecektir.

Dolayısıyla, bakır hammaddesine dayalı üretim yapan bir şirketin, bakır fiyatlarında meydana gelecek artıştan korunmak üzere, vadeli işlem piyasalarında 3 veya 6 ay ya da bir yıl vadeli vadeli işlem ya da opsiyon sözleşmesi satın alması veya yaptığı ihracat nedeniyle ihracat gelirinin dayandığı döviz üzerinden, ihracat tahsilatlarındaki vadelerle uyumlu bir şekilde vadeli işlem sözleşmesi satması riskten korunma amaçlı bir işlemdir.

Spekülatif amaçlı türev işlemlerde ise şirket, normal faaliyetlerinden kaynaklanabilecek risk koşullarıyla ilgili olmayan vadeli işlem ya da opsiyon sözleşmeleri alıp satımında bulunmaktadır Yukarıda örnekte bakırı hammadde olarak kullanıp üretim yapan şirketin, tahıl fiyatlarına ilişkin beklentileri çerçevesinde tahıl vadeli işlem piyasalarında pozisyon alması spekülatif amaçlı işleme örnektir.

Bir vadeli işlemin korunma amaçlı işlem olarak tanımlanması özellikle borsalarda işlem gören vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinde uygulanan işlem ve pozisyon limitleri ile teminat yükümlülükleri bakımından önemlidir. İşlemin korunma amaçlı olarak yapılması, işlemi yapan tarafın taşıdığı riski düşürdüğünden, sözleşme ile ilgili yükümlülüklerini yerine ge

finansal tablolara yansıtılmamaktadır (Mulford ve Comiskey, 2002).

3. Ertelenmiş vergi aktifleri ve yükümlülükleri daha düşük ya da daha yüksek belirlenmek suretiyle dönem karı yüksek ya da düşük gösterilebilmektedir⁴.

Olağanüstü Gelir Yaratıcı İşlemler Yapılması

Şirketler, hedeflenen kara ulaşılmasının mümkün görülmediği durumlarda, hedeflenen

kar düzeyinde ulaşmak üzere, menkul kıymetler gibi dönen varlıkların ya da iştirakler, bağlı ortaklıklar ya da maddi duran varlıklar gibi duran varlıkların satışı suretiyle gelir yaratmakta ve böylece kar hedeflerine ulaşmaktadırlar.

Bu varlıkların satılması veya elden çıkarılması işlemleri, fiyat ve zamanlama olarak şirketin uzun dönemli menfaatlerine aykırı yapılmamışsa, diğer bir ifadeyle şirket dışına örtülü kar aktarımı⁵ amacıyla bu işlemler gerçekleştirilmiyorsa ya da bu işlemlerden sağlanan gelir ve na-

tirememe olasılığı azalmakta ve bu durumda borsa ve takas merkezi tarafından üstlenilen risk de daha sınırlı olmaktadır. Birçok borsada korunma amacıyla yapılan işlemlerde daha düşük teminat oranları uygulanmakta, işlem ve pozisyon limitlerinde esneklikler tanınmaktadır. Böylelikle korunma amaçlı olarak tanımlanması halinde işlemin veya alınan pozisyonun maliyeti düşmektedir. *Dolayısıyla şirketlerin taşıdıkları risklerin ilgililer tarafından doğru değerlendirilebilmesi için, tarafların türev ürünlerdeki işlem ve pozisyonlarının korunma amaçlı olup olmaması büyük önem taşımaktadır.*

Diğer taraftan her iki amaçlı vadeli ve opsiyon işlemlerinde şirketler açısından kar veya zarar oluşabilmekte ve kar ya da (özellikle) zarar şirketler tarafından finansal tablolara alınmayabilmektedir.

Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için; Dönmez ve diğerleri (2002); Yılmaz (2002); <http://www.cftc.gov> Law and Regulations; <http://www.spk.gov.tr> 'ye bakılabilir.

4. Ertelenmiş vergi varlık ve yükümlülükleri; bazı gelir ve gider unsurlarının vergi mevzuatı karşısındaki durumlarının farklı olması nedeniyle, ticari kar ile vergiye esas karın birbirinden farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin Türkiye uygulamasında *kıdem tazminatı karşılığı gideri* karın hesaplanmasında gider olarak dikkate alınırken, vergi mevzuatı çerçevesinde vergi matrahından düşülememektedir. Bu nedenle ticari kar 100 iken, vergi matrahı 300 olabilmekte, dolayısıyla vergi karşılığı (cari durumda fon dahil % 33 oranında) 109, net dönem zararı ise 9 olmaktadır. Esas itibarıyla bu örnekteki şirket kıdem tazminatını ödediği tarihte bunu vergi matrahından düşecektir. Ancak bu, daha ileri bir tarihte olacağından cari dönem itibarıyla gerçekte karlı olan şirket ertelenen vergi için bir alacak tahakkuk ettiremediğinden zarar açıklamak durumunda kalacaktır.

Cari dönemde ticari kardan düşüldüğü halde vergi matrahından düşülemeyen kıdem tazminatı karşılığı, ödeme yapıldığı dönemde şirkete bir vergi avantajı sağlayacaktır. Bu avantaj örneğimize göre (vergi oranının sabit olduğu ve yeteri kadar kar oluştuğu varsayımları altında) yine 109 birim olacaktır. Bu 109 birim vergi avantajı ertelenen vergi alacağı olarak kayıtlara alındığında, vergi sonrası cari dönem karı yine 100 olacaktır. Ancak ertelenen vergi alacağının hesaplanması sırasında, kıdem tazminatının ödendiği yılda bunun vergi matrahından düşülebilmesi için yeterli kar oluşması gerekmektedir. Aksi takdirde bir vergi matrahı oluşmayacağı için bu ödeme nedeniyle (ertelenen vergi alacağının dayanağı olan) bir vergi tasarrufu da söz konusu olamayacaktır. Dolayısıyla şirketlerin ertelenen vergi alacağını kayda alırken, bunun konusunu oluşturan harcamayı yapacakları dönemde yeterli kar oluşup oluşmayacağını tahmin etmeleri, eğer yeterli kar oluşacağı tahmin ediliyorsa ertelenen vergi alacağını kayıtlara almaları, aksi takdirde bir işlem yapmamaları gerekmektedir.

Ertelenen verginin finansal bilgi manipülasyonu aracı olarak kullanılabilmesi bu mekanizmadan kaynaklanmaktadır. Şirketler, genellikle cari dönem karını yüksek göstermek üzere, ertelenen vergi alacağını, izleyen dönemde ya da dönemlerde yeterli kar oluşmayacağını tahmin etseler de kayda almakta, dolayısıyla gerçeğe aykırı bir tahmine dayalı olarak cari dönem karını yüksek gösterebilmektedirler.

Bu konuda ayrıntılı bilgi için Ayanoğlu (2003) ve Phillips, Pincus ve Rego (2003) bakılabilir.

5. Örtülü kar aktarımı, SPK'nın 15'nci maddesi son fıkrasında yer alan *"Halka açık anonim ortaklıklar; yönetim, denetim veya sermaye bakımından dolaylı veya dolaysız olarak ilişkili buldukları diğer bir teşebbüs veya şahısla emsallerine göre bariz şekilde farklı fiyat, ücret ve bedel uygulamak gibi işlemlerde bulunarak karını ve/veya mal varlığını azaltamaz"* hükmü ile yasaklanmış, bu hükme aykırılığın müeyyidesi yine Kanununun 47/A-6 maddesinde 2 yıldan 5 yıla kadar hapis ve 25 milyar TL'ye kadar para cezası olarak öngörülmüştür. Örtülü kar aktarımı, Türkiye'deki finansal bilgi manipülasyonu uygulamalarında sık karşılaşılan bir durumdur. Bu uygulamada amaç esas itibarıyla finansal bilgi manipülasyonu yapılarak finansal bilgi kullanıcılarının yanıltılmasından çok, şirket varlığının kısmen hakim ortağa ya da hakim ortağın sahip olduğu halka kapalı şirketlere aktarılması, diğer bir ifade ile halka açık şirketten hakim ortağa ya da hakim ortağın sahibi olduğu kuruluşlara servet transferidir. Örtülü kar aktarımı Türkiye'de vergi mevzuatında da Kurumlar Vergisi Kanunu md. 17'de düzenlenmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen kar aktarımında amaç, ödenecek vergi tutarını azaltmaktır.

kitler gelir tablosunda veya nakit akım tablosunda doğru bir şekilde gösteriliyorsa esas itibarıyla bu uygulamada, finansal bilgi kullanıcılarını yanıtacak, dolayısıyla finansal bilgi manipülasyonu olarak değerlendirilebilecek bir yön bulunmamaktadır.

Bununla birlikte, bu şekilde elde edilen karın finansal tablolara doğru bir şekilde yansıtılmaması, örneğin bu şekilde yaratılan karın gelir tablosunda diğer faaliyetlerden ya da olağanüstü faaliyetlerden sağlanan kar şeklinde gösterilmeyip, faaliyet giderlerine mahsup edilmesi halinde ya da bu işlemlerden sağlanan nakit, nakit akım tablosunda faaliyetlerden sağlanan nakit olarak gösterildiğinde, şirketin faaliyet sonuçları hakkında ilgililer yanıltılmış olacağından, bu teknikle yapılan işlem finansal bilgi manipülasyonu kapsamında değerlendirilecektir (Küçüksözen, 2004).

Finansal Bilgi Manipülasyonuna Yönelik İşlem ve Uygulamaların Gizlenmesi Amacıyla Uygulanan Teknikler

Yukarıda belirtilen finansal bilgi manipülasyonu teknikleri çerçevesinde gerçekleştirilen işlem ve uygulamaların ortaya çıkarılmasını, diğer bir ifade ile bağımsız denetçiler ya da ilgili otoriteler tarafından tespit edilmesini önlemeye yönelik, konusu başlı başına ayrı bir suç oluşturan işlem ve uygulamalar da söz konudur.

Bu kapsamda Mulford ve Comiskey'e (2002) göre;

1. Fiktif satış geliri kaydı amacıyla gerçeğe aykırı (sahte) fatura, müşteri sipariş formu ve sevk irsaliyesi düzenlenmekte,
2. Gerçeğe aykırı (sahte) sevk irsaliyeleri ve faturaların müşteri nüshaları (zaten müşteri olmadığı ya da geçerli bir müşteri siparişi olmadığı, dolayısıyla müşteriye herhangi bir mal gönderilmediği için) yok edilmekte,

3. Sahte fatura ve sevk irsaliyelerine istinaden, yasal defterlere fiktif satış geliri kaydı yapılmakta,
4. Yine fiktif satış geliri kaydı çerçevesinde fiktif stok kaydı yapılmakta,
5. Fiktif stok kaydını desteklemek, diğer bir ifade ile satıcılardan mal alınmış göstermek üzere, tarayıcıdan geçirilerek sahte mal (stok) listesi düzenlenmekte,
6. Fiktif stok kaydının bağımsız denetim şirketinin ya da ilgili otoritenin denetimi sırasında fark edilmemesini teminen, stokta gösterilen ürünlere dış görünüş itibarıyla benzeyen, ancak içeriği farklı (çoğu kez boş ambalaj) mal üretilip koyulmakta,
7. Satış maliyetini ve bununla tutarlı olması için satıcılara olan borç tutarını azaltacak, dolayısıyla karı yükseltecek şekilde şube ya da temsilciliklerin cari hesabına gerçeğe aykırı borç kaydı yapılmakta,
8. Alacakların vadesi değiştirilmekte,
9. Stoklarda şirkete ait olmayan transit ürünlerin olduğu belirtilmemek suretiyle, denetim elemanlarına yalan söylenmekte,
10. Bilgisayarların tarihi, o üç aylık dönem dışında yanlış bir fatura tarihi basmak için değiştirilmekte,
11. İlgili dönemi aşan işlemleri kaydetmek üzere, yasal defterler açık tutulmaya devam edilmekte,
12. Fiktif gelir kaydını gizlemek için geçmiş tarihli lisans anlaşması veya sözleşme düzenlenmekte,

13. Yapılan gerçeğe aykırı işlem ve uygulamaları desteklemek üzere, gerçeğe aykırı haber kayıtları yapılmakta,
 14. Anlaşma veya sözleşmelerdeki tarihler geçmişe çekilmek üzere değiştirilmekte,
 15. Gerçek dokümanlar tarayıcıdan geçirilmek suretiyle değiştirilmekte ve
 16. Büyük defter kayıtlarında belgelere dayanmayan düzeltmeler yapılmaktadır
- Yukarıda belirtilen türde işlem ve uygula-

malar, Türkiye’de tespit edilen finansal bilgi manipülasyonu olaylarında da gözlenmektedir. Nitekim, çalışma için 1992-2004 yılları arası finansal tablolarında finansal bilgi manipülasyonuna rastlanan ve SPK tarafından gerekli düzeltmeler yapılan İMKB şirketlerinin uyguladıkları finansal bilgi manipülasyonu yöntemleri aşağıdaki tablolarda görülmektedir (Küçüksözen, 2004).

Türkiye’de finansal bilgi manipülasyonuna başvuran şirketlerin gerçekleştirdikleri finansal bilgi manipülasyonu uygulamaları ve/veya teknikleri aşağıdaki tabloda verilmektedir.

I-Dönem Karını Artırıcı Finansal Bilgi Manipülasyonu Teknikleri
1. Finansman giderlerinin cari dönem gideri olarak gelir tablosuna yansıtılması yerine, alıcılar stoklar, gelecek yıllara ait giderler, iştirakler, maddi duran varlıklar, maddi olmayan duran varlıklar ve/veya yapılmakta olan yatırımlar hesaplarına eklenerek aktifleştirilmesi,
2. Şüpheli alacaklar için eksik karşılık ayrılması,
3. Döviz bazında olan borçların döviz satış kuru yerine döviz alış kuru üzerinden değerlendirilerek döviz kuru değerlemesinden doğan giderlerin daha düşük tutarda gösterilmesi,
4. Konsinye satışların satış hasılatı olarak kaydedilmesi,
5. Çalışmayan kısım giderlerinin veya diğer giderlerin, gider olarak gelir tablosuna yansıtılması yerine stoklar, alıcılar, gelecek yıllara ait giderler, yapılmakta olan yatırımlar ve maddi duran varlıklar kalemlerine eklenerek aktifleştirilmesi,
6. Genel üretim giderlerinden stoklara daha yüksek pay verilmesi,
7. Gerçeğe aykırı belgeler düzenleyerek satış hasılatı kaydı yapılması, böylece gelir tablosunda fiktif satış hasılatı, bilançoda ise fiktif ticari alacak gösterilmesi,
8. Stok değerlendirme yönteminin (LIFO’dan FIFO’ya) değiştirilmesi,
9. Yeniden değerlendirme değer artış fonunun gelir tablosuna gelir olarak yansıtılması,
10. Kısa vadeli borçlar - banka kredileri hesabı ile alıcılar hesabının birbirine mahsup edilmesi, böylece bilanço dışına çıkarılan banka kredilerinden kaynaklanan faiz ve kur farklarının gelir tablosuna yansıtılmaması,

11. Maddi duran varlıkların, önceki yıllarla tutarlı olarak yeniden değerlendirme işlemine tabi tutulması gerekirken, yeniden değerlendirme yapılmaması, böylece amortisman giderinin tarihi değer üzerinden hesaplanarak daha az ayrılması,
12. Vergi karşılığının eksik hesaplanması veya ayrılmaması,
13. Kıdem tazminatı karşılığının eksik ayrılması,
14. Reeskont giderlerinin eksik hesaplanması,
15. Satılan mal maliyeti hesabı ile kısa vadeli borçlar - banka kredileri hesaplarının birbirine mahsup edilmesi,
16. Gelir tahakkukları ile ilgili ertelenmiş vergi karşılığının ayrılmaması,
17. Stok değer düşüklüğü karşılığının ayrılmaması,
18. Şarta bağlı zararlar için karşılık ayrılmaması,
19. Gerçeğe aykırı belge düzenlemek ve kayıt yapmak suretiyle, fiktif menkul kıymet satış karı gösterilmesi,
20. Genel yönetim giderlerinin kısmen bilançodaki stok maliyetine eklenerek aktifleştirilmesi,
21. İşçilere yapılan kayıt dışı ödemelerin alıcılar hesabında gösterilmesi, böylece kayıt dışı ödeme ve bununla ilgili vergi, SSK primi ve kıdem tazminatı karşılığı kadar dönem karının yüksek gösterilmesi,

II-Dönem Karını Azaltıcı Finansal Bilgi Manipülasyonu Teknikleri

1. Portföydeki hisse senetlerinin piyasa fiyatının altında bir fiyatla grup şirketlerine ya da hakim ortağa satılması ya da grup şirketlerinin hisse senetlerinin piyasa fiyatının üstünde bir fiyatla satın alınması,
2. Grup şirketlerinden alınan mal ve hizmetler ile iştirak hisselerine emsallerine göre bariz şekilde yüksek bedel ödenmesi,
3. Grup şirketleriyle olan ticari ve finansal ilişkilerden kaynaklanan alacaklara faiz tahakkuk ettirilmemesi veya emsallerine göre daha düşük oranda faiz tahakkuk ettirilmesi,
4. Hakim ortağın sahibi olduğu grup bankalarından alınan kredilere, kredi sözleşmesine aykırı olarak ve emsallerine göre bariz şekilde yüksek oranda faiz ödenmesi,
5. Hakim ortağın sahibi olduğu grup bankalarında tutulan şirket mevduat hesaplarına emsallerine göre düşük oranlarda faiz yürütülmesi,

6. Bankalardaki mevduatlardan sağlanan faiz gelirlerinin ve/veya hazine bonosu ve devlet tahvili faiz gelirlerinin dönemsellik ilkesine aykırı olarak tahakkuk ettiği dönemin değil, tahsil edildiği dönemin geliri olarak kaydedilmesi,
7. Yapılmakta olan yatırımların finansmanında kullanılan kredilerle ilgili finansman giderlerinin, ilgili duran varlığın maliyetine eklenerek aktifleştirilmesi gerekirken, doğrudan dönem gideri olarak kaydedilmesi,
8. İştiraklerin emsallerine göre bariz şekilde düşük fiyatla grup şirketlerine satılması,
9. Grup şirketlerine yaptırılan maddi duran varlıklar için emsallerine göre bariz bir şekilde yüksek fiyat, ücret ödenmesi,
10. Grup şirketlerine yapılan satış işlemlerinde veya duran varlık satışında emsallerine göre bariz şekilde düşük fiyat uygulanması,
11. Aynı zamanda şirketin yöneticisi de olan hakim ortağa emsallerine göre daha yüksek ücret ödenmesi,
12. Üretim tesislerinin hakim ortağın halka kapalı şirketine düşük bedelle kiralanması,
13. Gayrimenkul satışından elde edilen satış karının henüz tahsil edilmeyen kısmının gelir tablosu ile ilişkilendirilmeden (dolayısıyla dönem karının bu tutar kadar az gösterilmesi) bilançoda, öz kaynak kalemleri arasında "Sermayeye Eklenecek İştirak Hissesi ve Gayrimenkul Satış Kazançları" hesabında gösterilmesi,

III-Diğer Finansal Bilgi Manipülasyonu Uygulamaları

1. Bilançoda, Borç ve Gider Karşılıkları -Vergi Karşılıkları Hesabı tutarının, peşin ödenen vevi ve fon tutarının düşülmesi nedeniyle, bu tutar kadar eksik gösterilmesi,
2. Ortaklar, İştirakler ve diğer grup şirketleriyle gerçekleştirilen finansal ve ticari işlemlerden sağlanan faiz gelirleri ile banka kredilerinden dolayı katlanılan faiz giderlerinin netleştirilmesi, diğer bir ifade ile faiz gelirleri ile faiz giderlerinin birbirine mahsup edilmesi,
3. Ticari alacaklardan senede bağlı alacakların Alıcılar; senede bağlı olmayan alacakların ise Alacak Senetleri hesaplarında (SPK'nın Muhasebe Standartlarına göre, alacak senetleri ile 3 aydan uzun vadeli senetsiz alacakların reeskont işlemine tabi tutulması gerekmektedir) gösterilmesi,
4. Maddi duran varlıkların, TTK md. 324 uyarınca Mahkeme kararıyla belirlenen rayiç değerleri üzerinden yeniden değerlendirilmesine tabi tutulması, böylece maddi duran varlıkların bir önceki döneme göre yaklaşık 13 kat yüksek tutarda bilançoda gösterilmesi,
5. Uzun vadeli finansman giderleri içinde gösterilmesi gereken finansman giderlerinin kısa vadeli finansman gideri olarak gelir tablosunda gösterilmesi,

6. Çekle tahsilat yapılmış gibi fiktif muhasebe kaydı yapılarak, hakim ortağın sahip olduğu halka kapalı şirketten olan alacakların düşük gösterilmesi,
7. Kısa vadeli alacaklar (Hakim ortağın sahibi olduğu halka kapalı şirket cari) hesabı ile kısa vadeli banka kredileri hesabının birbirine mahsup edilmesi,
8. Gerçeğe aykırı belgeler düzenlenmesi suretiyle bilançoda fiktif hammadde, yarı mamül ve mamül stoku gösterilmesi,
9. Ödenmemiş sermayenin, gerçeğe aykırı belge düzenlemek ve muhasebe kayıtları yapmak suretiyle ödenmiş gösterilmesi,

Yukarıda yer alan tablodan da görüldüğü üzere, finansal bilgi manipülasyonu uygulamalarının % 65'i gelirleri artırmaya diğer bir ifadeyle dönem karını yükseltmeye, % 22'si dönem karını düşürmeye yöneliktir. Diğerleri ise, o dönemdeki karı değiştirmemekle beraber, finansal tablolarda yer alan hesapların sınıflandırılmasını ve/veya tutarlarını değiştiren nitelikte işlem ve uygulamalardan oluşmaktadır.

Dönem karını azaltmaya yönelik finansal bilgi manipülasyonu uygulamaları esas itibarıyla örtülü kar aktarımı olarak bilinen işlemlerdir. Sermaye piyasası mevzuatında yasaklanan bu uygulama ile halka açık şirketlerde oluşması gereken kar, hakim ortağın halka kapalı şirketlerine aktarılmaktadır.

Örtülü kar aktarımının diğer bir nedeni de grup şirketlerinin ödemeleri gereken verginin en aza indirilmesidir. Örtülü kar aktarımını sağlayan işlemlerle grup şirketlerinden karlı olanlarda oluşması gereken vergi matrahı, karın zararlı şirketlere aktarılması nedeniyle oluşmakta, böylece halka kapalı ya da açık şirketleri ile bir bütün olarak grup, mümkün olan en az tutarda vergi ödemektedir.

Dolayısıyla yukarıdaki tabloda dönem karını azaltmaya yönelik finansal bilgi manipülasyon

yonu uygulamaları, daha az vergi ödeme amacına yönelik olarak da değerlendirilebilir.

Yukarıdaki belirtilen işlem ve uygulamalar yanında, finansal tablolarda yer alan bilgilerin gerçeğe aykırı olduğunu saklamak amacıyla; ilgili otoritelerin denetçilerine ya da bağımsız denetim şirketi yetkililerine yalan söylemek, önemli bilgileri finansal tablolara yansıtılmamak suretiyle kamuya açıklamamak ve kamuya yanıltıcı finansal bilgi açıklamak gibi fiiller de söz konusu olmaktadır.

Bu durum finansal bilgi manipülasyonu amacıyla, konusu ayrı bir suç oluşturan ve hapis cezası gerektiren fiilleri yapma riskini göze alan yöneticilerin olduğunu, dolayısıyla finansal bilgi manipülasyonunun çok önemli bir sorun haline geldiğini göstermektedir.

Bu sorunun çözümü ise Kurumsal Şirket Yönetimi uygulamalarıdır. Şirketlerin belirli kurallar çerçevesinde, faaliyetlerini etkin bir şekilde kuruluş amaçlarına uygun olarak gerçekleştirebilmelerini, faaliyet gösterdikleri sektör ve ülkenin hukuki düzenlemeleri tarafından kendilerine yüklenen yükümlülükleri şirket ortaklarının, piyasa katılımcılarının ve toplumun beklentilerini karşılayabilecek şekilde kanunlara ve düzenlemelere uygun olarak yerine getir-

meleri ancak Kurumsal Şirket Yönetimi uygulamalarıyla gerçekleşir.

Sonuç

Kurumsal Şirket Yönetimi'nin temel işlevi, şirketlerin belirli kurallar çerçevesinde finansal piyasalardan fon sağlayabilmelerini, faaliyetlerini etkin bir şekilde kuruluş amaçlarına uygun olarak gerçekleştirebilmelerini, faaliyet gösterdikleri sektör ve ülkenin hukuki düzenlemeleri tarafından kendilerine yüklenen yükümlülükleri şirket ortaklarının, piyasa katılımcılarının ve toplumun beklentilerini karşılayabilecek şekilde kanunlara ve düzenlemelere uygun olarak yerine getirmesidir. Kurumsal Şirket Yönetimi'nin boyutu sadece hisse senetleri borsada işlem gören şirketlerle kalmayıp ticari faaliyette bulunan bütün işletmeleri kapsamaktadır.

Sermaye Piyasası Kurulu tarafından hazırlanan Kurumsal Yönetim İlkeleri Rehberi'nde kamunun aydınlatılması ve şeffaflık kavramları ile ilgili prensiplere de yer verilmektedir. Rehberde kamuyu aydınlatma ilkesi çerçevesinde, şirketlerin pay sahiplerine yönelik olarak bilgilendirme politikası oluşturmaları ve bu politikaların bütününe sadık kalarak periyodik finansal tablo ve raporlarda yer alacak bilgileri doğru bir şekilde kamuya açıklamaları öngörülmektedir. Ayrıca, bilgilendirme politikası kapsamında proforma finansal tablolar ve raporlar dahil, kamuya yapılacak açıklamalarda yer alan geleceğe yönelik bilgiler, tahminlerin dayandığı gerekçeler istatistikî verilerle birlikte açıklanmalıdır. Kamuya açıklanan bilgilerde, periyodik finansal tablo ve raporlarda yer alan tahminlerin gerçekleşmemesi veya gerçekleşmeyeceğinin

anlaşılması halinde, bu durumun derhal gerekçeleri ile birlikte kamuya açıklanması ayrıca, revize edilen bilgilerin tablo ve raporlar şeklinde tekrar yayınlanması gerekmektedir.

Bu çalışmada, Sermaye Piyasası Kanunu'na tabi şirketlerin, finansal tablolarının ne kadar şeffaf ve doğru olduğu üzerine bir takım tespitlerde bulunulmuştur. Nitekim, finansal tablolarda yer alan bilgilerin gerçeğe aykırılığını saklamak amacıyla; ilgili otoritelerin denetçilerine ya da bağımsız denetim şirketi yetkililerine yalan söylemek, önemli bilgileri finansal tablolara yansıtılmaması suretiyle kamuya açıklamamak ve kamuya yanıltıcı finansal bilgi açıklamak gibi fiillerde bulunan yöneticiler konunun esasında Kurumsal Şirket Yönetim ilkelerine uymamaktadırlar.

Bu durum finansal bilgi manipülasyonu amacıyla, konusu ayrı bir suç oluşturan ve hapis cezası gerektiren fiilleri yapma riskini göze alan yöneticilerin olduğunu, dolayısıyla finansal bilgi manipülasyonunun çok önemli bir sorun haline geldiğini göstermektedir.

Bu sorunun çözümü ise Kurumsal Şirket Yönetimi uygulamalarıdır. Şirketlerin belirli kurallar çerçevesinde, faaliyetlerini etkin bir şekilde kuruluş amaçlarına uygun olarak gerçekleştirebilmeleri, faaliyet gösterdikleri sektör ve ülkenin hukuki düzenlemeleri tarafından kendilerine yüklenen yükümlülükleri şirket ortaklarının, piyasa katılımcılarının ve toplumun beklentilerini karşılayabilecek şekilde kanunlara ve düzenlemelere uygun olarak yerine getirmeleri ancak Kurumsal Şirket Yönetimi uygulamalarıyla gerçekleşir.

KAYNAKÇA

- Ayanoğlu, Y., (2003), "Dönem Karı, Vergi Karşılığı Muhasebe Uygulamaları"
- Barnea,A., Ronen,J., Sadan,S., (1976), "Classificatory smoothing of income with extraordinary items", The Accounting Review, pg: 110-122, January 1976.
- Barnea,A., Ronen,J., Sadan,S., (1977), "Classificatory smoothing of income with extraordinary items: A reply", The Accounting Review, Vol: 52, No:2, pg: 525-526, April 1977.
- Dönmez,Ç.A., Başaran,Y., Doğru,G., (2002), "Finansal Vadeli İşlem Piyasalarına Giriş", İMKB Vadeli İşlemler Piyasası Müdürlüğü, Kasım 2002.
- Gregory, H. L., (2000), "The Globalisation of Corporate Governance".
- Godfrey, J.M., Jones, K.L., (1999), "Political cost influences on income smoothing via extraordinary item classification", Accounting and Finance, Vol: 39, No:3, pg: 229-254, November 1999.
- Healy, P.M., Wahlen, J.M., (1999), "A Review of the Earnings Management Literature and Its Implications for Standard Setting" Accounting Horizons, Vol.13 No.4, pg: 365-383, December 1999.
- Küçüksözen, C., (2004), Finansal Bilgi Manipülasyonu: Nedenleri, Yöntemleri, Amaçları, Teknikleri, Sonuçları ve İMKB Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004.
- Levitt, A., (1998), "The Numbers Game", Speech at New York University, 28.09.1998,
"http://www.sec.gov/news/speeches/spch220.txt"
- Mulford, C. W., Comiskey, E.E., (2002), "The Financial Numbers Game, Detecting Creative Accounting Practices" John Wiley & Sons.
- Nelson, M.W., Elliott, J.A., Tarpley, R.L., (2002), "Evidence from Auditors about Managers' and Auditors' Earnings Management Decisions", The Accounting Review, Vol: 77, pg: 175-202.
- Roberts, D., (2004), "American Companies Move to the Top of Corporate Governance List", Financial Times, 8 September 2004.
- Ronen, J., Sadan, S., (1975a), "Classificatory smoothing: Alternative income models.", Journal of Accounting Research, pg: 133-149, Spring 1975.
- Ronen, J., Sadan, S., (1975b), "Do corporations use their discretion in classifying accounting items to smooth reported income?", Financial Analysts Journal, Vol: 31, No:5, pg:62-68, September-October 1975.
- Phillips, J., Pincus, M., Rego, S.O., (2003), "Earnings Management: Evidence Based on Deferred Tax Expense", The Accounting Review, Vol:78, No:2, pg.491-521 April 2003.
- Sermaye Piyasası Kurulu, Haftalık Bültenler, http://www.spk.gov.tr
- Stolowy, H., Breton, G., (2000), "A Review of Research on Accounts Manipulation", Paper for the Annual Congress of European Accounting Association, 29-31 March 2000.
- TÜSİAD, Kurumsal Yönetim En İyi Uygulama Kodu 2002 (Türkiye).
- Yılmaz, M. K. , (2002), "Döviz Vadeli İşlem Sözleşmeleri", DER Yayınları, 2002.

